

Το Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα Μετά την Ένταξη στην ΟΝΕ: Εξέλιξη και Προοπτικές

1. Εισαγωγή

Η λειτουργία ενός εύρωστου και αποτελεσματικού τραπεζικού συστήματος συνιστά τον ακρογωνιαίο λίθο για την ανάπτυξη της οικονομίας μιας χώρας. Η ελληνική εμπειρία, πριν και μετά την ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ, αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα. Οι σχετικά υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης και ο εκσυγχρονισμός της ελληνικής οικονομίας τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια σχετίζονται άμεσα με την απελευθέρωση, την αναδιάρθρωση και τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας του ελληνικού τραπεζικού συστήματος. Είναι ενδεικτικό ότι το ειδικό βάρος των ελληνικών τραπεζών στην ελληνική οικονομία, όπως αυτό αντανακλάται από το λόγο του ενεργητικού ως προς το ΑΕΠ, αυξήθηκε από 127%, περίπου, το 2000 σε 190% το 2008.

Κατά τη διάρκεια αυτών των χρόνων, η οργάνωση και η λειτουργία του ελληνικού τραπεζικού συστήματος μεταβλήθηκαν ριζικά. Οι αλλαγές αυτές, που συνοδεύτηκαν και από τη μεγάλη επέκταση του γεωγραφικού χώρου δραστηριοποίησης των ελληνικών τραπεζών, συντελέστηκαν σε δύο φάσεις. Η πρώτη ξεκίνησε στα τέλη της δεκαετίας του '80 και ολοκληρώθηκε με την ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ το 2001, ενώ η δεύτερη καλύπτει την περίοδο από τότε μέχρι σήμερα.

Κατά τη διάρκεια της πρώτης φάσης, η σταδιακή εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών για την εφαρμογή έως το 1992 της Δεύτερης Κοινοτικής Τραπεζικής Οδηγίας, καθώς και η απόφαση για την απελευθέρωση της κίνησης των κεφαλαίων μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ, είχαν ως αποτέλεσμα τη δραστική μείωση της διοικητικής παρέμβασης του ελληνικού κράτους στον τρόπο λειτουργίας των τραπεζών. Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα που μέχρι τότε ήταν υπέρ-ρυθμισμένο και αυστηρά ελεγχόμενο από το κράτος άρχισε σταδιακά να απελευθερώνεται. Οι ελληνικές τράπεζες, ακόμη και αυτές που ελέγχονταν άμεσα ή έμμεσα από το ελληνικό Δημόσιο, απέκτησαν μεγαλύτερο βαθμό ελευθερίας στην άσκηση ενεργής πολιτικής διαχείρισης των στοιχείων του ενεργητικού και του παθητικού τους. Αυτή η εξέλιξη συνετέλεσε στη διαμόρφωση συνθηκών ανταγωνισμού σχετικά με τον

προσδιορισμό του ύψους των επιτοκίων, την προσέλκυση καταθέσεων, τη χορήγηση πιστώσεων και την προσφορά τραπεζικών υπηρεσιών σε επιχειρήσεις και νοικοκυριά. Έτσι, οι ελληνικές τράπεζες αναδείχθηκαν σε κύριο μηχανισμό χρηματοδότησης της ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας. Κατά τη φάση αυτή υπήρξε εκτεταμένη αναδιοργάνωση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος μέσω σημαντικού αριθμού ιδιωτικοποιήσεων, συγχωνεύσεων και εξαγορών και μέσω της δημιουργίας ολοκληρωμένων χρηματοπιστωτικών ομίλων. Παράλληλα, οι τραπεζικοί όμιλοι πραγματοποίησαν τις πρώτες κινήσεις έξω-συνοριακής δραστηριοποίησής τους στην ευρύτερη περιοχή της νοτιοανατολικής Ευρώπης.

Κατά τη δεύτερη φάση, η μεταρρύθμιση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος ολοκληρώθηκε με την κατάργηση και των τελευταίων διοικητικών ρυθμίσεων στο πλαίσιο της δημιουργίας της ενιαίας ευρωπαϊκής τραπεζικής αγοράς. Παράλληλα, συνεχίστηκαν οι συγχωνεύσεις και οι εξαγορές, αυτή τη φορά με τη συμμετοχή και μεγάλων τραπεζών του εξωτερικού. Συνήφθησαν επίσης στρατηγικές συμμαχίες με ισχυρά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα του εξωτερικού που όμως, αν κρίνουμε από τη βραχύβια διάρκειά τους, δεν απέδωσαν το επιθυμητό αποτέλεσμα.¹

Από τα τέλη της δεκαετίας του '90, οι ελληνικοί τραπεζικοί όμιλοι, έχοντας προσαρμοστεί με επιτυχία στις νέες, πιο ανταγωνιστικές συνθήκες της αγοράς, παρέχουν πλήρες φάσμα χρηματοοικονομικών προϊόντων και υπηρεσιών. Η ανάπτυξη των εργασιών τους συνοδεύτηκε από εντυπωσιακή αύξηση της κερδοφορίας τους, που στηρίχθηκε και εξακολουθεί να στηρίζεται στο μεγαλύτερο μέρος της στα καθαρά έσοδα από τόκους και προμήθειες από τις συνήθεις τραπεζικές εργασίες. Σε αυτόν το λόγο, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι σήμερα η χρηματοδότηση των χορηγήσεων των ελληνικών τραπεζών βασίζεται σε ποσοστό μεγαλύτερο του 90% στις καταθέσεις τους, βρίσκεται σε πολύ μεγάλο βαθμό η εξήγηση της μεγαλύτερης ανθεκτικότητας του ελληνικού τραπεζικού συστήματος στις πιέσεις της τρέχουσας χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης. Η παρούσα εργασία επιχειρεί να παρουσιάσει συνοπτικά την πορεία μετασχηματισμού του

---

¹ Αυτές ήταν οι στρατηγικές συμμαχίες μεταξύ: α) της Deutsche Bank και της Eurobank και β) της ING και της Πειραιώς. Η μόνη συμμαχία που διήρκεσε ήταν αυτή μεταξύ της Credit Agricole και της Εμπορικής, η οποία εξελίχθηκε στην πλήρη εξαγορά της δεύτερης από την πρώτη.

ελληνικού τραπεζικού συστήματος τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια και να σκιαγραφήσει τις προοπτικές εξέλιξής του.

2. Η Δομή του Ελληνικού Τραπεζικού Συστήματος

Στα τέλη του 2008, λειτουργούσαν στην Ελλάδα 66 πιστωτικά ιδρύματα. Από αυτά, 49 είναι εμπορικές τράπεζες (19 με έδρα την Ελλάδα και 30 με έδρα χώρα του εξωτερικού), ένα είναι ειδικό πιστωτικό ίδρυμα (το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων) και 16 είναι συνεταιριστικές τράπεζες.

Τα περισσότερα από τα πιστωτικά ιδρύματα που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα αλλά έχουν την έδρα τους στο εξωτερικό είναι ευρωπαϊκά και συνήθως έχουν πολύ περιορισμένο αριθμό καταστημάτων. Ο κύριος τομέας δραστηριοποίησής τους είναι η χρηματοδότηση της ναυτιλίας και η κάλυψη των αναγκών μεγάλων πελατών τους. Το σχετικά μικρό μέγεθος της ελληνικής τραπεζικής αγοράς και η ισχυρή ανταγωνιστική θέση των ελληνικών τραπεζών είναι οι κύριοι λόγοι που απέτρεψαν τις ξένες εμπορικές τράπεζες από τη διεκδίκηση εντονότερης παρουσίας στη λιανική τραπεζική και τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις που, μεταξύ άλλων, θα απαιτούσε σημαντικές επενδύσεις για τη δημιουργία εκτεταμένου δικτύου καταστημάτων. Εξαιρέση αποτελούν οι τρεις κυπριακές τράπεζες που φαίνεται ότι θεωρούν την ελληνική αγορά ως δική τους “ένδοχώρα”, καθώς και μια ομάδα διεθνούς εμβέλειας τραπεζών (Credit Agricole, Societe Generale, Citibank και HSBC) που, στο πλαίσιο της προβολής τους ως τράπεζες που δραστηριοποιούνται σε παγκόσμιο επίπεδο, έκριναν σκόπιμο να αποκτήσουν ουσιαστική παρουσία στη χώρα μας είτε μέσω εξαγοράς υφιστάμενης ελληνικής τράπεζας, είτε μέσω οργανικής ανάπτυξης. Ειδική περίπτωση αποτελεί η Millenium Bank που ξεκίνησε ως εγχείρημα δημιουργίας μιας νέας, σύγχρονων αντιλήψεων, τράπεζας με τη συνεργασία Ελλήνων και Πορτογάλων επενδυτών.

Στο γράφημα 1 καταγράφεται το σύνολο των πιστωτικών ιδρυμάτων που λειτουργούν σήμερα στην Ελλάδα, ενώ παράλληλα παρέχεται ένα συνοπτικό πανόραμα των συγχωνεύσεων και εξαγορών που έλαβαν χώρα την περίοδο 1996-2009.

Γράφημα 1: Πανόραμα Εξελίξεων στο Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα 1996 - 2009

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

- ΑΠΟΧΩΡΗΣΑΝ**
- National Westminster Bank (1998)
  - Nova Scotia (2001)
  - ING Bank (2002)
  - ARAB Bank (2004)
  - Credit Commercial De France (CCF) (2005)
  - SOCIETE GENERALE (2006) [παρέμεινε μέσω της Γενικής]

- EFG EUROBANK-ERGASIAS**
Εξαγορές
- INTERBANK (1996)
ΑΘΗΝΩΝ (1998)
ΚΡΗΤΗΣ (1998)
ΕΡΓΑΣΙΑΣ (1999)
TELESIS (2001)
UNITBANK (2003)

- ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ**
α) Εξαγορές
- ΚΤΗΜΑΤΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ
ΕΘΝΙΚΗ ΣΤΕΓΑΣΤΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ (1997)
- β) Συγχώνευση: ΕΤΕΒΑ (2002)

- ΕΙΔΙΚΑ ΠΙΣΤΩΤΙΚΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ:**
- Ταχ. Ταμιευτήριο (εμπορική τράπεζα πλέον)
  - Ταμείο Παρακ/κών & Δανείων
  - Επενδυτική Τράπεζα

- ΞΕΝΕΣ ΤΡΑΠΕΖΕΣ**
- ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΥΠΡΟΥ
  - ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ
  - BANK OF AMERICA
  - AMERICAN EXPRESS BANK
  - UNION DE CREDITOS INMOBILIARIOS
  - AMERICAN BANK OF ALBANIA
  - HSBC (βλ. κάτω δεξιά)
  - BNP PARIBAS (& Wealth Management)
  - BAYERISCHE HYPO UND VEREINSBANK
  - CITIBANK
  - THE ROYAL BANK OF SCOTLAND
  - BANK SADERAT IRAN
  - SAN PAOLO IMI
  - FORD CREDIT (F.C.E.)
  - GMAC BANK
  - BNP Paribas Personal Finance
  - ABN-AMRO Bank
  - FIDIS GmbH
  - BNP PARIBAS SECURITIES SERVICES
  - EUROHYPO
  - VOLKSWAGEN BANK
  - FORTIS BANK
  - SOCIETE GENERALE BANK & TRUST
  - DAIMLERCHRYSLER BANK POLSKA
  - DEUTSCHE BANK A.G.

- ALPHA BANK** (Πρώην Τράπεζα ΠΙΣΤΕΩΣ)
Εξαγορά
- ΙΟΝΙΚΗ (1999)

- ΤΡΑΠΕΖΑ ΠΕΙΡΑΙΩΣ**
Εξαγορές
- CHASE MANHATTAN (ελλ. δίκτυο 1997)
CREDIT-LYONNAIS GRECE (1998)
NAT.WEST (δίκτυο ελλ. 1998)
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ-ΘΡΑΚΗΣ (1998)
ΧΙΟΥ (1998)
ΕΤΒΑ (2001)
PROTON BANK (2008). Η PROTON Επενδυτική είχε εξαγοράσει την Ωμέγα

Τράπεζα της Ελλάδος

- MARFIN POPULAR BANK**
Συνετέθη από (2006):
- Α) ΛΑΪΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ**
- Β) ΕΓΝΑΤΙΑ ΤΡΑΠΕΖΑ**
Εξαγορά (1998): ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
- Γ) MARFIN BANK**
εξαγορές:
- Πειραιώς Prime (2001)
  - Ελλ δίκτυο CCF (2002)
  - Επενδυτική Τράπεζα (2003)
- Στρατηγ. συνεργασία:**
- Dubai Investement Group (αγόρασε το 31.5% της Marfin) (2006)

- ASPIS BANK: Εξαγορές:** Το ελλ. δίκτυο της:
- 1) ABN-AMRO (2002) με αντάλλαγμα το 5.5% της Aspisbank
  - 2) Standard Chartered Grindlave Bank (2003)

- ΜΙΚΡΕΣ ΤΡΑΠΕΖΕΣ**
- First Business Bank
- εξαγορά:** ελλ. δίκτυο Nova Scotia (2001)
- Πανελλήνια Τράπεζα
  - Probank
  - Συνεταιριστικές τράπεζες
  - Millenium Bank
  - Εμπορική Credicom
  - Aegean Baltic Bank
- HSBC BANK**
Εξαγορές (Στην Ελλάδα): BARCLAYS BANK, MIDLAND

- ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ**
Εξαγοράστηκε (2006) από:
- CREDIT AGRICOLE

- ΓΕΝΙΚΗ**
Εξαγοράστηκε (2004) από:
- SOCIETE GENERALE

ΑΤΕbank ΑΤΤΙΚΗΣ

Παρατηρώντας τη σημερινή διάρθρωση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος και συγκρίνοντάς την με αυτήν 10-12 χρόνια πριν, δηλαδή λίγο πριν την υιοθέτηση του ευρώ και της πραγματοποίησης του πρώτου μεγάλου κύματος συγχωνεύσεων και εξαγορών, παρατηρούμε μια αξιοσημείωτη σταθερότητα ως προς το ποσοστό συμμετοχής των ξένων πιστωτικών ιδρυμάτων. Σύμφωνα με στοιχεία της ΤτΕ, στα τέλη του 1997 η παρουσία των ξένων τραπεζών (θυγατρικές και υποκαταστήματα) στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα ανερχόταν βάσει του ενεργητικού στο 17% περίπου.² Σήμερα, παρά τις εξαγορές των τελευταίων χρόνων (Εμπορικής, Γενικής) και τη δημιουργία της Marfin Egnatia Bank, το ποσοστό αυτό εκτιμάται λίγο πάνω από το 20%.

Αντίθετα, οι μεγάλες αλλαγές που σημειώθηκαν την τελευταία δεκαπενταετία στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα αποτυπώνονται σε δύο καίριας σημασίας χαρακτηριστικά του: α) στην έκλειψη σχεδόν όλων των ειδικών πιστωτικών ιδρυμάτων³ και β) τη ραγδαία μείωση της επιρροής του ελληνικού Δημοσίου με τη σταδιακή πώληση των μεριδίων που κατείχε σε διάφορες πρώην κρατικές τράπεζες. Είναι ενδεικτικό ότι στα τέλη του 1997 τα μερίδια των κτηματικών και των επενδυτικών τραπεζών στο σύνολο των χορηγήσεων ανερχόταν στο 9% και 3% αντίστοιχα,⁴ ενώ βάσει του κριτηρίου της ιδιοκτησίας, τα κρατικού ενδιαφέροντος πιστωτικά ιδρύματα αποσπούσαν σχεδόν τα τρία τέταρτα του συνόλου των χορηγήσεων και των καταθέσεων έναντι 12% στις χορηγήσεις και 16% στις καταθέσεις σήμερα.

Οι εξελίξεις αυτές αποτελούν συνέπεια της σταδιακής απελευθέρωσης της αγοράς, της ίδρυσης αρκετών νέων ιδιωτικών τραπεζών στις αρχές της δεκαετίας του '90, της συνεχούς ενίσχυσης της θέσης των υφιστάμενων ιδιωτικών τραπεζών, της ιδιωτικοποίησης κρατικού ενδιαφέροντος τραπεζών και της σταδιακής αποκρατικοποίησης του μεγαλύτερου ελληνικού πιστωτικού ιδρύματος, της Εθνικής Τράπεζας. Αξίζει επίσης να επισημανθεί το διαχρονικά αμελητέο ειδικό βάρος των

---

² Τράπεζα της Ελλάδος, 1999, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 1998, Αθήνα, 280.

³ Από τα ειδικά πιστωτικά ιδρύματα, οι κτηματικές-στεγαστικές και επενδυτικές τράπεζες απορροφήθηκαν από εμπορικές τράπεζες (μόνη εξαίρεση αποτελεί η Επενδυτική Τράπεζα Ελλάδος που ανήκει ως αυτόνομη μονάδα στον όμιλο της Marfin), η Αγροτική Τράπεζα και το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο μετατράπηκαν σε εμπορικές τράπεζες και μόνο το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων παρέμεινε ως είχε.

⁴ Τράπεζα της Ελλάδος, 1998, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 1997, Αθήνα, 151.

συνεταιριστικών τραπεζών, οι οποίες παρά τη σημαντική ανάπτυξή τους κατά την υπό εξέταση περίοδο δεν έχουν κατορθώσει να αποσπάσουν μερίδια αγοράς από τις εμπορικές τράπεζες.

Πίνακας 1: Η διάρθρωση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος (τέλος 2008)

Κατηγορία πιστωτικών ιδρυμάτων	Αριθμός Τραπεζών	Καταστήματα	Εκτιμώμενα μερίδια (%) σε:		
			Ενεργητικό	Χορηγήσεις	Καταθέσεις
Εμπορικές τράπεζες	49	3967	97.8	95.8	97.1
<i>α) Με έδρα την Ελλάδα</i>	19	3640	89.3	87.2	89.5
<i>β) Με έδρα το εξωτερικό</i>	30	327	8.5	8.6	7.6
Συνεταιριστικές Τράπεζες	16	126*	0.8	1.4	1.0
Ειδικά πιστωτικά Ιδρύματα (ΤΠ & Δ)	1	4	1.4	2.8	1.9
Σύνολο	66	4097*	100.0	100.0	100.0

Πηγές: ΤτΕ, 2009, Έκθεση για τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα, Αθήνα.

* Με βάση στοιχεία της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών και της Ένωσης Συνεταιριστικών Τραπεζών που δημοσιεύονται στις ιστοσελίδες τους, τα καταστήματα των συνεταιριστικών τραπεζών στις 31/12/2008 ήταν 177. Όσον αφορά το σύνολο των καταστημάτων, η Ελληνική Ένωση Τραπεζών εκτιμά ότι αυτό ήταν 4130 συμπεριλαμβανομένων και των 65 μονάδων της ΤτΕ.

Χαρακτηριστικό της ελληνικής τραπεζικής αγοράς είναι και η διαχρονική σταθερότητα κατά την τελευταία δεκαετία του ποσοστού που κατέχουν τα πέντε μεγαλύτερα πιστωτικά ιδρύματα, το οποίο ανέρχεται περίπου στα δύο τρίτα του συνόλου του ενεργητικού. Το ποσοστό αυτό κρίνεται υψηλό αφού στη ζώνη του ευρώ, σύμφωνα με στοιχεία της ΕΚΤ, ο αντίστοιχος (μη σταθμισμένος) μέσος όρος διαμορφώνεται το 2007 στο 54.7%, με τα μεγάλα κράτη-μέλη της ΟΝΕ να εμφανίζουν μικρότερο βαθμό συγκέντρωσης (Γερμανία: 22%, Ιταλία: 33.1%, Γαλλία: 51.8%, Ισπανία: 41%).⁵

Όμως, παρά το σημαντικό βαθμό συγκέντρωσης, ο οποίος προσδίδει στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα χαρακτηριστικά ολιγοπωλιακής αγοράς, ο ανταγωνισμός που αναπτύσσεται μεταξύ των πιστωτικών ιδρυμάτων είναι ιδιαίτερα οξύς. Η έντασή του οφείλεται σε παράγοντες όπως η όλο και μεγαλύτερη ενοποίηση του ευρωπαϊκού

⁵ Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, 2008, Ετήσια Έκθεση 2007, Φρανκφούρτη, 38.

χρηματοοικονομικού χώρου, η ισχυρότερη παρουσία ξένων πιστωτικών ιδρυμάτων στην Ελλάδα⁶, ο φόβος της εισόδου νέων ξένων πιστωτικών ιδρυμάτων⁷ και η προσφορά πλειάδας προϊόντων και υπηρεσιών σε τμήματα της τραπεζικής αγοράς από φορείς του ευρύτερου χρηματοπιστωτικού συστήματος που δεν είναι τράπεζες.⁸ Επιπρόσθετα, πολλές μεγάλες εταιρείες προτιμούν να εκδίδουν ομολογιακά δάνεια, να χρησιμοποιούν τη χρηματοδοτική μίσθωση ή να αναζητούν κεφάλαια στο Χρηματιστήριο αντί να προσφεύγουν στον τραπεζικό δανεισμό.

Οι έντονα ανταγωνιστικές συνθήκες στην ελληνική τραπεζική αγορά αποτυπώνονται κυρίως στην ποικιλία των παρεχόμενων προϊόντων και υπηρεσιών, την επικοινωνιακή πολιτική, τα κανάλια διανομής και την ποιότητα εξυπηρέτησης των πελατών. Σημαντικές διαφοροποιήσεις όμως παρατηρούνται και στην ακολουθούμενη τιμολογιακή πολιτική τους. Σύμφωνα με στοιχεία της ΤτΕ⁹, τα επιτόκια των καταθέσεων ταμειυτηρίου, για παράδειγμα, κυμαίνονται για ποσά μέχρι € 30 χιλ. από 0% έως 2.25% ενώ των καταθέσεων προθεσμίας για ποσό € 20 χιλ. από 0.6% έως 4.1%. Αλλωστε, η συμμετοχή της Ελλάδας στην ONE έχει οδηγήσει τη σταδιακή σύγκλιση των ελληνικών επιτοκίων με τα αντίστοιχα ευρωπαϊκά. Μόνο στον τομέα των πιστωτικών καρτών οι αποκλίσεις παραμένουν σημαντικές και οφείλονται, σύμφωνα με την ΤτΕ, σε ενδογενή χαρακτηριστικά της ελληνικής τραπεζικής αγοράς.¹⁰

Ενδεικτικό της προσπάθειας που καταβάλλουν τα πιστωτικά ιδρύματα για να αποσπάσουν πελάτες το ένα από το άλλο αποτελούν οι ελκυστικοί όροι που

⁶ Για παράδειγμα, Τράπεζα Κύπρου, Marfin Popular Bank, Credit Agricole μέσω της Εμπορικής Τράπεζας.

⁷ Όπως υποστηρίζει η θεωρία των διαμφισβητούμενων αγορών (contestable markets), οι υφιστάμενες επιχειρήσεις ενός κλάδου, προκειμένου να αποτρέψουν την είσοδο νέων επιχειρήσεων στον κλάδο, δεν καθορίζουν την τιμολογιακή πολιτική τους βάσει των μέγιστων περιθωρίων κέρδους. Βλέπε Baumol, W.J., J.C. Panzar and R.D. Willig, 1982, Contestable markets and the theory of industrial structure, New York, Harcourt Brace Jovanovich.

⁸ Όπως είναι, μεταξύ άλλων, οι εταιρείες παροχής πιστώσεων, οι ασφαλιστικές εταιρείες και οι επιχειρήσεις διαρκών καταναλωτικών αγαθών.

⁹ Τράπεζα της Ελλάδος, www.bankofgreece.gr, στοιχεία 6-10-2009.

¹⁰ Τράπεζα της Ελλάδος, 2007, Νομισματική πολιτική 2006-2007, Αθήνα, 60-66. Στην Ελλάδα τα νοικοκυριά κάνουν συγκριτικά μεγαλύτερη χρήση του δανεισμού μέσω πιστωτικών καρτών, το μέγεθος των επιχειρήσεων είναι μικρότερο, το λειτουργικό κόστος των ελληνικών τραπεζών - εν μέρει λόγω του μεγαλύτερου αριθμού μικρών καταθετών και δανειοληπτών - είναι υψηλότερο, το κόστος δανεισμού των ελληνικών τραπεζών στη διατραπεζική αγορά είναι επίσης υψηλότερο και το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων είναι μεγαλύτερο, ενώ απαιτείται πιο μεγάλο χρονικό διάστημα μέχρι τη ρευστοποίηση των διασφαλίσεων.

προσφέρουν πολλές τράπεζες για μεταφορά σε αυτές των υπολοίπων καταναλωτικών, στεγαστικών και επιχειρηματικών δανείων. Έτσι, παρά κάποιες ενδείξεις ολιγοπωλιακής δομής, η ελληνική τραπεζική αγορά κάθε άλλο παρά ως ολιγοπωλιακή λειτουργεί, όπως εξάλλου συμπεραίνουν διάφορες μελέτες που έχουν γίνει.¹¹

3. Στρατηγικές και Οικονομική Αποτελεσματικότητα Μέχρι την Εκδήλωση της Χρηματοπιστωτικής Κρίσης

Παράλληλα με τις αλλαγές που κυοφορούνταν στη δομή του ελληνικού τραπεζικού συστήματος με κομβικό σημείο την είσοδο της χώρας στη ζώνη του ευρώ, οι ελληνικές τράπεζες άρχισαν να διαφοροποιούν και τις επιχειρησιακές στρατηγικές τους.

Κατά τη δεκαετία του '90, εκμεταλλευόμενες τις νέες συνθήκες της απελευθερωμένης και πιο ολοκληρωμένης ευρωπαϊκής τραπεζικής αγοράς,¹² τη ραγδαία τεχνολογική πρόοδο στο χώρο της πληροφορικής και των επικοινωνιών, την εισαγωγή πληθώρας νέων χρηματοοικονομικών εργαλείων και τις ευνοϊκές οικονομικές συνθήκες που δημιουργούσε η πορεία σύγκλισης της ελληνικής

---

¹¹ Athanasoglou, P., S. Brissimis and M. Delis, Bank-specific, industry-specific and macroeconomic determinants of bank profitability, Working Paper, 25, Athens, Bank of Greece, 4; Alpha Bank, 2002, Συγκέντρωση και ανταγωνισμός: το ελληνικό τραπεζικό σύστημα, Οικονομικό Δελτίο, 83, 18; Hardy D. και Γ. Συμιγιάννης, 1998, Ανταγωνισμός και αποτελεσματικότητα στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα, στο Τράπεζα της Ελλάδος, Οικονομικό Δελτίο, 11, 29; Gibson H. και N. Δεμέναγας, 2002, Ο ανταγωνισμός στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα: εμπειρική μελέτη για την περίοδο 1993-1999, στο Τράπεζα της Ελλάδος, Οικονομικό Δελτίο, 19, 20; Eichengreen B. and Gibson H., 2001, Greek banking at the dawn of the new millenium, στο Bryant, R., N. Garganas and G. Tavlas (eds.), Greece's economic performance and prospects, Athens, Bank of Greece and The Brookings Institution, 591; Τριγώνη Μ., 2004, Ανταγωνισμός στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα, Μεταπτυχιακή διατριβή, Αθήνα, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 17, 22; Παπακώστας Χ., 1999, Προσδιοριστικοί παράγοντες της αποδοτικότητας του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, Μεταπτυχιακή διατριβή, Αθήνα, Πανεπιστήμιο Αθηνών.

¹² Ορόσημο για τη μεταρρύθμιση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος αποτέλεσε ο Νόμος 2076/92, ο οποίος ενσωμάτωσε τις Οδηγίες της ΕΕ που δρομολόγησαν τη δημιουργία της ενιαίας ευρωπαϊκής τραπεζικής αγοράς. Η μεταρρύθμιση αυτή ολοκληρώθηκε με την υιοθέτηση του Ευρώ και την είσοδο της Ελλάδας στην ΟΝΕ. Τότε, με πράξεις του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος ενσωματώθηκαν στην ελληνική νομοθεσία οι εναπομένουσες ρυθμίσεις του κοινοτικού τραπεζικού κεκτημένου που αφορούσαν, κυρίως, το ύψος των καταναλωτικών δανείων, τα συστήματα πληρωμών, την εξομοίωση του πλαισίου λειτουργίας των κτηματικών τραπεζών με τα λοιπά πιστωτικά ιδρύματα, την άσκηση της νομισματικής πολιτικής και τη γενικότερη εποπτεία του ελληνικού τραπεζικού συστήματος.

οικονομίας προς τις οικονομίες της ζώνης του ευρώ, οι ελληνικές τράπεζες υιοθέτησαν επιχειρησιακές στρατηγικές που εστίαζαν:

- στη συγκρότηση ολοκληρωμένων χρηματοοικονομικών ομίλων και την απόκτηση “κρίσιμου μεγέθους” για την επιτυχή δραστηριοποίησή τους στην ενοποιημένη ευρωπαϊκή τραπεζική αγορά και την αξιοποίηση των οικονομιών κλίμακας και φάσματος. Αυτό ήταν ιδιαίτερα σημαντικό τόσο για τις νέο-ιδρυθείσες τράπεζες όσο και για τις παλαιές που, με εξαίρεση την τότε Τράπεζα Πίστewς, είχαν μικρή παρουσία. Κομβικό ρόλο στη μεγέθυνση των τραπεζών έπαιξε ο μεγάλος αριθμός των συγχωνεύσεων και εξαγορών που πραγματοποιήθηκαν αυτήν την περίοδο. Εξίσου σημαντική ήταν και η επιτυχημένη ενσωμάτωση σε επίπεδο λειτουργίας των τραπεζών που αποκτήθηκαν, οι οποίες κατά κανόνα ήταν τράπεζες ιδίου περίπου μεγέθους με τις εξαγοράζουσες. Μάλιστα, το εγχείρημα αυτό ήταν πρωτόγνωρο για τα ελληνικά δεδομένα, αφού δεν υπήρχε σχετική εμπειρία,
- στην αναβάθμιση της τεχνολογικής υποδομής και των πληροφοριακών συστημάτων τους, καθώς και την εισαγωγή πιο εξελιγμένων συστημάτων αξιολόγησης και διαχείρισης των κινδύνων,
- στην προσφορά νέων προϊόντων και υπηρεσιών με έμφαση τη λιανική τραπεζική και τις ανάγκες του πελάτη, και
- στην ανάπτυξη συστημάτων διαχείρισης του ανθρώπινου δυναμικού και την όλο και μεγαλύτερη σύνδεση της απόδοσης με το σύστημα αμοιβής του προσωπικού.

Τέλος, ιδίως από τα μέσα της δεκαετίας του '90 και μετά, οι τράπεζες προχώρησαν στην επέκταση του δικτύου των καταστημάτων τους, κυρίως στα πολεοδομικά συγκροτήματα της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης και στα μεγαλύτερα αστικά κέντρα της περιφέρειας.¹³

Σε αυτήν τη φάση αναδιάρθρωσης του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, μετά από μακρά περίοδο σχετικής αδράνειας η κερδοφορία των τραπεζών έβαινε συνεχώς

¹³ Σε αντίθεση προς τη γενική τάση στην ευρωπαϊκή τραπεζική αγορά για περιορισμό των δικτύων καταστημάτων και των εργαζομένων στον τραπεζικό κλάδο, στη χώρα μας τόσο ο αριθμός των καταστημάτων, όσο και του προσωπικού των τραπεζών αυξήθηκε κατά την επισκοπούμενη περίοδο. Σύμφωνα με στοιχεία των τραπεζών, της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών και της Τράπεζας της Ελλάδος, τα τραπεζικά καταστήματα αυξήθηκαν από 2360 το 1995 σε 2806 το 1998 και σε 3892 στο τέλος του 2007 (4130 το 2008), ενώ το προσωπικό των τραπεζών από 52978 το 1995 σε 61052 το 1998 και σε 67113 το 2007 (66165 το 2008).

βελτιούμενη στηριζόμενη σε πολύ μεγάλο βαθμό στα έσοδα από τις συνήθειες τραπεζικές εργασίες, αν και τα τελευταία χρόνια πριν την έλευση του ευρώ τα ελληνικά πιστωτικά ιδρύματα αποκόμισαν σημαντικού ύψους κέρδη και από τη διακράτηση κρατικών ομολόγων των οποίων οι τιμές αυξήθηκαν λόγω της πορείας σύγκλισης των ελληνικών επιτοκίων με τα αντίστοιχα ευρωπαϊκά (βλ. πίνακα 2).

Πίνακας 2: Ανάλυση Εσόδων και Εξόδων των Μεγαλύτερων Τραπεζών κατά τα Έτη 1995, 2001 και 2007

ΣΥΝΟΛΟ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ	1995* (ΕΛΠ)	2001** (ΕΛΠ)	2007*** (ΔΛΠ)
<i>Ανάλυση Εσόδων</i>			
Τόκοι & Εξομοιούμενα Έσοδα	86.7%	79.4%	85.7%
Έσοδα Προμηθειών	8.2%	9.2%	7.9%
Έσοδα από Μερίσματα			1.6%
Έσοδα από Τίτλους	1.3%	2.6%	2.7%
Αποτελέσματα Χρημ/κών Πράξεων	2.3%	6.8%	1.2%
Λοιπά Έσοδα Εκμετάλλευσης	1.5%	2.0%	1.0%
<i>Ανάλυση Εξόδων</i>			
Τόκοι & Εξομοιούμενα Έξοδα	76.3%	56.7%	61.9%
Έξοδα Προμηθειών	0.6%	1.9%	1.5%
Δαπάνες Προσωπικού	13.9%	21.4%	17.4%
Λοιπά Έξοδα Διοίκησης	4.6%	10.1%	8.8%
Αποσβέσεις	1.7%	4.0%	1.8%
Λοιπά Έξοδα Εκμετάλλευσης	0.2%	0.3%	1.3%
Προβλέψεις	2.6%	5.6%	7.3%

* 19 Π.Ι.: Εθνική, Αγροτική, Εμπορική, Πίστωσης, Ιονική, Εργασίας, Αθηνών, Eurobank, Μακεδονίας-Θράκης, Χίου, Πειραιώς, Αττικής, Κεντρικής Ελλάδας, Εγνατία, ΕΤΒΑ, Telesis, Aspis, Γενική, ΕΤΕΒΑ

** 15 Π.Ι.: Εθνική, Αγροτική, Εμπορική, Alpha, Eurobank-Ergasias, "Νέα" Πειραιώς, Αττικής, Εγνατία, ΕΤΒΑ, Aspis, Γενική, ΕΤΕΒΑ, Nova, Κύπρου (ελληνικό τμήμα), Λαϊκή (ελληνικό τμήμα)

*** 18 Π.Ι.: Εθνική, Αγροτική, Εμπορική, Alpha, Πειραιώς, Αττικής, Εγνατία, Aspis, Γενική, Millenium, Κύπρου (ελληνικό τμήμα), Λαϊκή (ελληνικό τμήμα), Marfin Egnatia Bank, Marfin, Probank, FBB, Proton Bank, Πανελλήνια

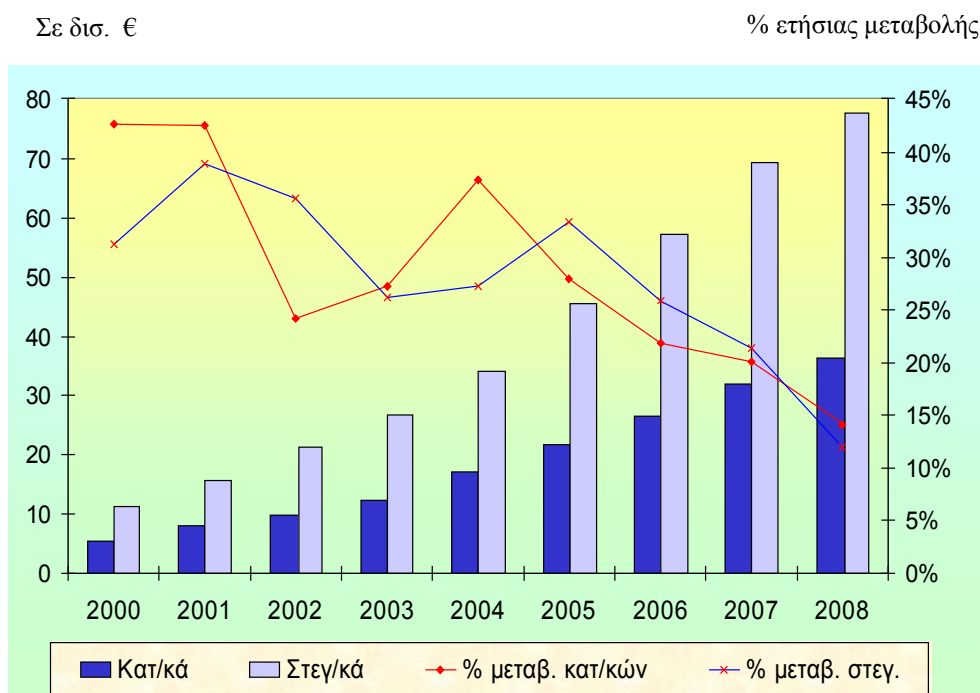
Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων από ισολογισμούς τραπεζών σε ατομική βάση.

Έναν άλλο σημαντικό πυλώνα κερδοφορίας αποτέλεσαν τα έσοδα σε επίπεδο τραπεζικών ομίλων από άλλες διαρκώς αναπτυσσόμενες χρηματοοικονομικές

δραστηριότητες με κυριότερες τις χρηματοπιστηριακές, τη χρηματοοικονομική μίσθωση, τα αμοιβαία κεφάλαια και τη διαχείριση ακίνητης περιουσίας.

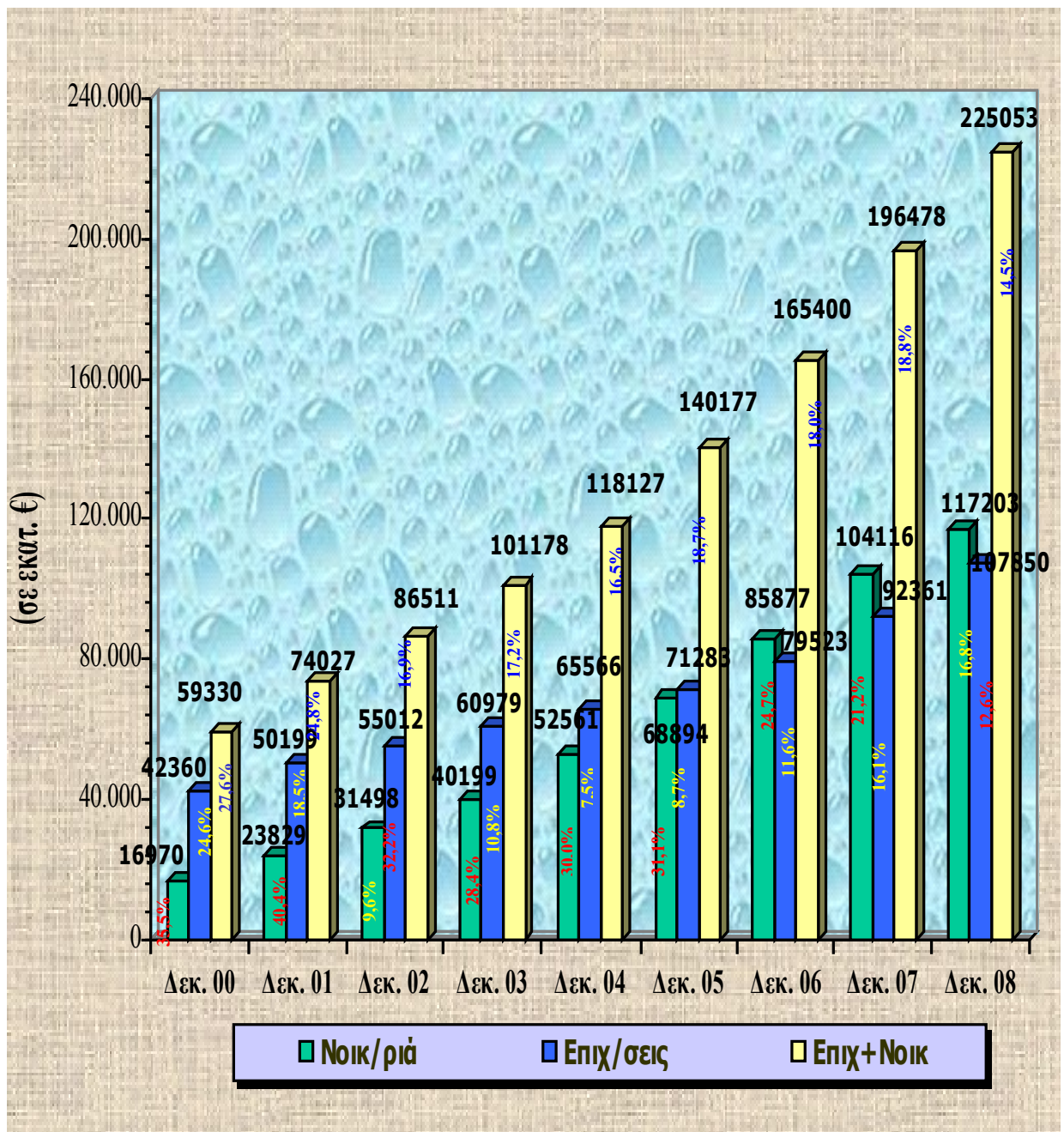
Στα χρόνια που ακολούθησαν την υιοθέτηση του ευρώ, οι ελληνικές τράπεζες, υποβοηθούμενες από τη διαμόρφωση των επιτοκίων σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα και από τους υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης που γνώρισε η ελληνική οικονομία, στράφηκαν πολύ πιο έντονα στις εργασίες της λιανικής τραπεζικής (βλ. γραφήματα 2, 3), καθώς η κατάργηση των τελευταίων διοικητικών περιορισμών στην αγορά τής

Γράφημα 2: Καταναλωτική και Στεγαστική Πίστη

Πηγή: ΤτΕ, 2003 (2006, 2008, 2009), Στατιστικό δελτίο οικονομικής συγκυρίας, 63 (96, 110, 117), Αθήνα.

Γράφημα 3: Δάνεια προς Επιχειρήσεις και Νοικοκυριά (χωρίς ομόλογα)

Πηγή: ΤτΕ, 2003 (2006, 2008, 2009), Στατιστικό δελτίο οικονομικής συγκυρίας, 63 (96, 110, 117), Αθήνα.

Πίνακας 3: Βασικά Μεγέθη Ελλάδας και Ζώνης του Ευρώ

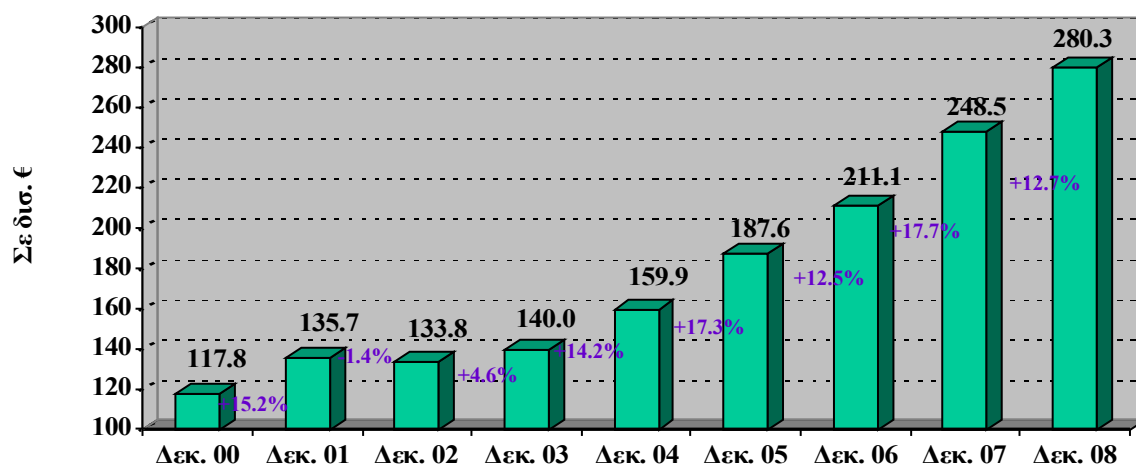
	2001	2002	2007	2008
Στεγαστική πίστη (ως % του ΑΕΠ)				
Ελλάδα (περιέχει & τις τιτλοποιήσεις των στεγ. δανείων)	12.0	15.0	30.3	32.0
Ζώνη ευρώ	29.5	30.8	38.0	37.6
Καταναλωτική πίστη (+λοιπά δάνεια) (ως % του ΑΕΠ)				
Ελλάδα	6.2	7.3	15.3	16.2
Ζώνη ευρώ	16.5	16.2	15.2	15.1
Σύνολο δανείων προς νοικοκυριά (ως % του ΑΕΠ)				
Ελλάδα (περιέχει & τις τιτλοποιήσεις των στεγ. δανείων)	18.2	22.3	45.6	48.2
Ζώνη ευρώ	46.2	47.0	53.2	52.7
Επιχειρηματικά δάνεια (ως % του ΑΕΠ)				
Ελλάδα (περιέχει & τις τιτλοποιήσεις & τα εταιρικά ομόλογα)		38.9	48.8	54.5
Ζώνη ευρώ		49.0	48.7	52.1
Σύνολο δανείων ιδιωτικού τομέα (ως % του ΑΕΠ)				
Ελλάδα (περιέχει & τις τιτλοποιήσεις των στεγ. δανείων)	56.5	61.5	94.4	102.7
Ζώνη ευρώ		96.5	101.9	104.8
Καταθέσεις (ως % του ΑΕΠ)				
Ελλάδα		94.7	108.6	115.3
Ζώνη ευρώ		95.3	114.9	114.3

Πηγές: ΕΣΥΕ, ΤτΕ, 2008, Στατιστικό δελτίο οικονομικής συγκυρίας, 110, Αθήνα; ECB, 2006 (2007), EU banking sector stability, πίνακες παραρτήματος; ΤτΕ, 2004, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2003, Αθήνα, 321-339; ΤτΕ, 2009, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2008, Αθήνα, 33, 165-7; ΤτΕ, 2004, Νομισματική πολιτική 2003-2004, Αθήνα, 88-93; ECB, 2009, Monthly Bulletin, June, s-14, s-18-19, s-50.

Έτσι, από το 1999, οπότε τοποθετείται χρονικά η έναρξη της έντονης ανοδικής πορείας της ελληνικής αγοράς στεγαστικής και καταναλωτικής πίστης, μέχρι τα τέλη του 2007, τα δάνεια προς τα νοικοκυριά αυξάνονταν με ρυθμό 30% κατά μέσο όρο ετησίως, ενώ ο δανεισμός των επιχειρήσεων και οι καταθέσεις κατά 14-15% (βλ. γραφήματα 2, 3, 4). Αυτή η εξέλιξη είχε ως αποτέλεσμα τη σταδιακή αύξηση του λόγου χορηγήσεων προς καταθέσεις, από 57% περίπου το 1999 σε 103% στα τέλη του 2007 (βλ. γράφημα 5), παραμένοντας ωστόσο σημαντικά χαμηλότερος από τον ευρωπαϊκό μέσον όρο λόγω της συγκριτικά αργοπορημένης απελευθέρωσης και

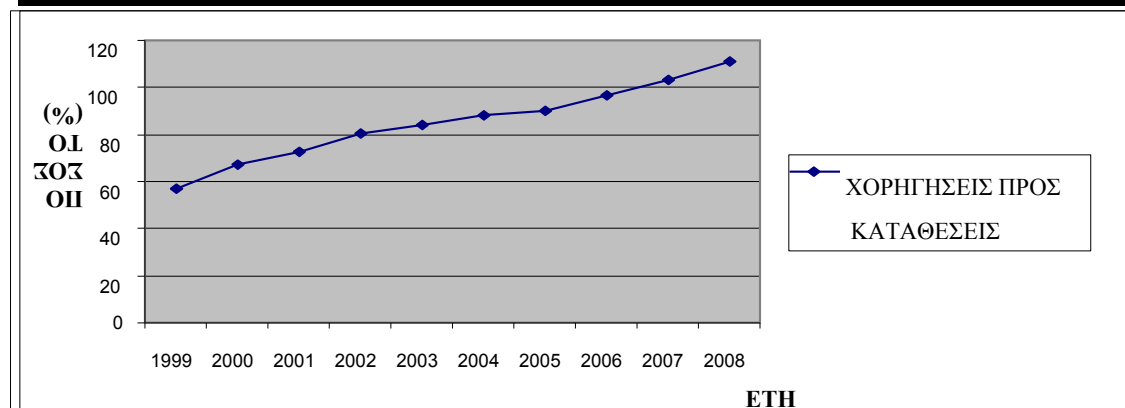
ανάπτυξης του ελληνικού τραπεζικού συστήματος.

Γράφημα 4: Εξέλιξη Συνόλου Καταθέσεων και Repos στα Νομισματικά Χρηματοπιστωτικά Ιδρύματα

Πηγή: ΤτΕ, Οικονομική Συγκυρία & Στατιστικά Δελτία.

Γράφημα 5: Δείκτης Χορηγήσεις προς Καταθέσεις κλάδου (1999-2008)

Πηγή: Ισολογισμοί των 18 μεγαλύτερων Π.Ι. με έδρα την Ελλάδα για τα αντίστοιχα έτη.

Ωστόσο, παρά τη ραγδαία πιστωτική επέκταση, σύμφωνα με την τελευταία δειγματοληπτική έρευνα της Τράπεζας της Ελλάδος, ο δανεισμός των νοικοκυριών παρέμενε τουλάχιστον μέχρι την εκδήλωση της κρίσης σε ελεγχόμενα επίπεδα. Μόλις ένα στα δύο νοικοκυριά είχε κάποιας μορφής τραπεζική δανειακή επιβάρυνση και από αυτά μόνο για το 12% η οφειλόμενη δόση υπερέβαινε το 40% του εισοδήματός

του. Για το 80% των νοικοκυριών που είχαν δανειστεί, το αντίστοιχο κόστος ήταν χαμηλότερο από το 32% του εισοδήματός τους.¹⁴

Η εστίαση του ενδιαφέροντος των ελληνικών τραπεζών στις εργασίες της «κλασικής» τραπεζικής διαμεσολάβησης είχε ως αποτέλεσμα τη σχεδόν αμετάβλητη διαχρονικά διάρθρωση των εσόδων τους, όπως φαίνεται από τα στοιχεία του πίνακα 2. Παράλληλα, τα έκτακτα κέρδη από τα ομόλογα της πρώτης περιόδου αντικαταστάθηκαν κατά τη δεύτερη περίοδο από τα κέρδη που προέρχονταν από την πώληση μετοχών/συμμετοχών τους.

Γενικά, την τελευταία δεκαετία και μέχρι την εκδήλωση της χρηματοπιστωτικής κρίσης, η κερδοφορία των ελληνικών τραπεζών, παρά τις πρόσκαιρες διακυμάνσεις της, έβαινε γενικά βελτιούμενη. Έτσι, οι δείκτες αποδοτικότητας των ελληνικών τραπεζών διαμορφώνονται πλέον σε επίπεδα αντίστοιχα εκείνων των τραπεζών στη ζώνη του Ευρώ (βλ. πίνακα 4).

Πίνακας 4: Δείκτες Αποδοτικότητας των Τραπεζών στην Ελλάδα και τη Ζώνη του Ευρώ

	2005	2006	2007	2008
Αποδοτικότητα απασχολούμενων κεφαλαίων (ROA) (μετά τους φόρους-σε επίπεδο τραπεζών)				
Ελλάδα	0.9%	0.8%	1.0%	0.2%
Ζώνη ευρώ (τραπεζών που υιοθέτησαν τα ΔΛΠ)	0.6%	0.7%		
Αποδοτικότητα ιδίων κεφαλαίων (ROE) (μετά τους φόρους-σε επίπεδο τραπεζών)				
Ελλάδα	16.2%	12.8%	14.7%	3.0%
Ζώνη ευρώ (τραπεζών που υιοθέτησαν τα ΔΛΠ)	16.0%	18.7%	12.6%	

Πηγές: ΤτΕλλάδος, 2006 (2007, 2009), Έκθεση του Διοικητή για τα έτη 2005 (2006, 2008), Αθήνα; ECB, 2006 (2007, 2008), Financial stability review, Frankfurt, πίνακες παραρτήματος.

Εντυπωσιακή βελτίωση εμφάνισε και η τιμή του δείκτη αποτελεσματικότητας (λειτουργικά έσοδα/λειτουργικά έξοδα), ο οποίος διαμορφώνεται σε χαμηλότερα επίπεδα από εκείνα της ευρωπαϊκής τραπεζικής αγοράς. Σύμφωνα με στοιχεία της ΤτΕ, ο δείκτης αυτός διαμορφώθηκε για τους τραπεζικούς ομίλους στην Ελλάδα στο 52.6% το 2007 έναντι 60% στη ζώνη του Ευρώ το πρώτο εξάμηνο του ίδιου έτους.

¹⁴ Τράπεζα της Ελλάδος, 2006, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2005, Αθήνα, 239-260.

Ταυτόχρονα, κρίσιμη συνιστώσα της επιχειρησιακής στρατηγικής των ελληνικών τραπεζών αποτέλεσε η έμφαση στη βελτίωση της ποιότητας του χαρτοφυλακίου δανείων τους. Η στρατηγική αυτή επιλογή είχε ως αποτέλεσμα το μέσο ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων (NPL) ως προς το σύνολο των δανείων των ελληνικών τραπεζών να προσεγγίζει σημαντικά το αντίστοιχο των μεσαίου μεγέθους τραπεζών της ΕΕ. Στην εξέλιξη αυτή καθοριστική ήταν η συμβολή τριών κυρίως παραγόντων: της αυξημένης προσπάθειας των τραπεζών για την επανενεργοποίηση δανείων που δεν εξυπηρετούνταν (π.χ. συστηματοποίηση οχλήσεων οφειλετών, ρυθμίσεις δανείων, έξω-δικαστικοί διακανονισμοί), των αυξημένων διαγραφών που μόνο το 2007 ανήλθαν σε € 1.82 δισ. περίπου (+25.3% σε σχέση με το 2006) και της υιοθέτησης πιο εξελιγμένων συστημάτων και διαδικασιών εκτίμησης και διαχείρισης του πιστωτικού κινδύνου. Οι παράγοντες αυτοί, σε συνδυασμό με την ταχεία πιστωτική επέκταση και το ευνοϊκό μέχρι πρότινος οικονομικό περιβάλλον, οδήγησαν στη μείωση του ποσοστού των μη εξυπηρετούμενων δανείων από 7% το 2003 σε 4.5% το 2007 (βλ. πίνακα 5).¹⁵

Πίνακας 5: Μη εξυπηρετούμενα δάνεια ως % του συνόλου των δανείων

(σε επίπεδο τραπεζών)

Κατηγορία δανείου	12/2003	12/2004	12/2005	12/2006	12/2007	12/2008
Συνολικά (μέσος όρος ελλ. εμπορ. τραπεζ.)	7%	7%	6.3% (E.E.: 2.9%)*	5.4% (E.E.: 2.9%)*	4.5%	5.0%
-Καταναλωτικά	8%	7.2%	7.8%	6.9%	6.0%	8.2%
-Στεγαστικά	4.8%	4.6%	3.6%	3.4%	3.6%	5.3%
-Επιχειρηματικά	7.4%	7.8%	7.1%	6.0%	4.6%	4.3%

* Οι μεσαίου μεγέθους τράπεζες.

Πηγή: ΤτΕ, 2004 (2005, 2006, 2007, 2008, 2009), Έκθεση του Διοικητή για τα έτη 2003 (2004, 2005, 2006, 2007, 2008), Αθήνα.

Όπως ήταν αναμενόμενο, η χρηματοδότηση της έντονης πιστωτικής επέκτασης στην Ελλάδα και το εξωτερικό, η διεύρυνση των λοιπών χρηματοοικονομικών δραστηριοτήτων των τραπεζικών ομίλων, η βελτίωση του δείκτη NPL και οι μεγάλης κλίμακας επενδύσεις σε δίκτυα, υποδομές και προσωπικό κατέστησαν κομβικό το

¹⁵ Αξίζει να σημειωθεί ότι οι ελληνικές τράπεζες εξέτασαν και τη δυνατότητα πώλησης τμήματος του χαρτοφυλακίου των μη εξυπηρετούμενων δανείων σε εξειδικευμένες εταιρίες είσπραξης οφειλών. Ωστόσο, τα σχέδια αυτά δεν υλοποιήθηκαν κυρίως λόγω του χαμηλού προσφερόμενου τιμήματος. Επίσης, οι τιτλοποιήσεις στις οποίες προχώρησαν οι ελληνικές τράπεζες για την αύξηση της ρευστότητάς τους αφορούσαν τμήμα του υγιούς χαρτοφυλακίου δανείων τους και δίνονταν ως επιπλέον εξασφάλιση στον κάτοχο των ομολογιών καθώς ο πιστωτικός κίνδυνος παρέμενε στην εκδότρια τράπεζα.

ζήτημα της ενίσχυσης της κεφαλαιακής βάσης των ελληνικών τραπεζών και της εξασφάλισης επαρκών ιδίων κεφαλαίων. Η ανάγκη αυτή έγινε ακόμη πιο επιτακτική με την εφαρμογή το 2005 των Διεθνών Λογιστικών Προτύπων και από τον Αύγουστο του 2007 του αυστηρότερου κανονιστικού πλαισίου της Βασιλείας II που αφορά την αποτελεσματικότερη διαχείριση των κυριότερων τραπεζικών κινδύνων (πιστωτικού, λειτουργικού και κινδύνου αγοράς). Οι ελληνικές τράπεζες προχώρησαν σε σημαντικού ύψους αυξήσεις μετοχικού κεφαλαίου, εξέδωσαν υβριδικούς τίτλους και υιοθέτησαν πιο αυστηρούς όρους δανειοδότησης απαιτώντας επαρκείς διασφαλίσεις, ενώ παράλληλα έκαναν πιο αποτελεσματική τη διαχείριση του προβληματικού τμήματος του χαρτοφυλακίου δανείων τους. Σύμφωνα με στοιχεία της ΤτΕ, ο δείκτης κεφαλαιακής επάρκειας των ελληνικών τραπεζικών ομίλων στα τέλη του 2007 διαμορφώθηκε κατά μέσο όρο στο 11.2% (ελάχιστο απαιτούμενο όριο 8%), έναντι 11.1% των μεγάλων, διεθνούς εμβέλειας τραπεζών της ΕΕ (στοιχεία α' εξαμήνου 2007).¹⁶ Έτσι, κατόρθωσαν να έχουν ιδιαίτερα ικανοποιητικούς δείκτες κεφαλαιακής επάρκειας συγκρίσιμους ή και καλύτερους από τους αντίστοιχους των άλλων ευρωπαϊκών τραπεζών.

Στενά συνδεδεμένο με την κεφαλαιακή επάρκεια είναι και το ζήτημα της οικονομικής ευρωστίας. Στο βαθμό που οι ελληνικές τράπεζες προσφεύγουν στις διεθνείς κεφαλαιαγορές για την άντληση κεφαλαίων (ομολογιακά δάνεια, τιτλοποιήσεις στοιχείων ενεργητικού, αυξήσεις μετοχικού κεφαλαίου και εκδόσεις υβριδικών κεφαλαίων), αποκτά όλο και μεγαλύτερη σημασία η πιστοληπτική ικανότητά τους, βάσει της οποίας προσδιορίζεται σε μεγάλο βαθμό το κόστος άντλησης κεφαλαίων.

Για την επιτυχή υλοποίηση των στρατηγικών επιλογών που αναφέραμε, οι τράπεζες έδωσαν (και εξακολουθούν και σήμερα να δίνουν) ιδιαίτερη έμφαση σε μια σειρά, κοινών ουσιαστικά, επιχειρησιακών πολιτικών που αποβλέπουν:

- στη συγκράτηση του λειτουργικού κόστους τους,
- στην αναδιάρθρωση και την αποτελεσματικότερη λειτουργία των ομίλων τους στην Ελλάδα και το εξωτερικό και στην απεμπλοκή τους από τις μη χρηματοοικονομικές θυγατρικές τους,

---

¹⁶ Τράπεζα της Ελλάδος, 2008, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2007, Αθήνα, 172.

- στην προώθηση των σταυροειδών πωλήσεων, κυρίως μέσω της προσφοράς πακέτων χρηματοοικονομικών προϊόντων και υπηρεσιών με σκοπό τη συνολική κάλυψη των αναγκών του πελάτη,
- στην πιο ενεργή εμπλοκή τους στη χρηματοδότηση των ΜΜΕ μέσω των κοινοτικών πλαισίων στήριξης και των διαφόρων κρατικών ή αναπτυξιακών, εκσυγχρονιστικών προγραμμάτων (π.χ. ΤΕΜΠΜΕ),
- στη συμμετοχή τους στις συμπράξεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα,
- στην ανάπτυξη και την προώθηση των εναλλακτικών καναλιών διανομής,
- στη συνεχή αναβάθμιση των πληροφοριακών συστημάτων και της τεχνολογικής υποδομής τους,
- στη συνεχή βελτίωση των συστημάτων διαχείρισης του ανθρώπινου δυναμικού τους, και
- στην προετοιμασία τους για την ομαλή μετάβαση στα νέα πανευρωπαϊκά συστήματα πληρωμών (SEPA, TARGET), καθώς και την εφαρμογή της οδηγίας MiFid και των διατάξεων της Βασιλείας II.

Ίσως το πιο χαρακτηριστικό γνώρισμα αυτής της περιόδου, που στις σημερινές συνθήκες κρίσης αποκτά καίρια σημασία ιδιαίτερα για τις προοπτικές του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, είναι η έντονη έξω-συνοριακή δραστηριοποίηση των ελληνικών τραπεζών στις χώρες της ανατολικής και της νοτιοανατολικής Ευρώπης. Η ανάγκη των ελληνικών τραπεζών να αναπτυχθούν, να αποκτήσουν νέες πηγές άντλησης εσόδων και να διαφοροποιήσουν τους αναλαμβανόμενους κινδύνους οδήγησε τις μεγαλύτερες από αυτές στην επέκταση της δραστηριότητάς τους εκτός των ελληνικών συνόρων. Οι χώρες της Βαλκανικής Χερσονήσου και η Κύπρος αποτέλεσαν αρχικά τις χώρες προορισμού, για να προστεθούν πρόσφατα στην κατάλογο η Αίγυπτος, η Τουρκία, η Πολωνία, η Ουκρανία και η Ρωσία.

Πίνακας 6: Οι Ελληνικές & Κυπριακές Τράπεζες στις χώρες της Ν.Α. Ευρώπης και τις Παραευξείνιες (Δεκέμβριος 2008)

Μορφή δραστηριοποίησης	Βουλγαρία	Ρουμανία	Αλβανία	Σερβία	ΠΓΔΜ	Τουρκία	Αίγυπτος	Ουκρανία	Σύνολο χωρών **
Καταστήματα Τράπεζας	120		72	0			7		199
Θυγατρικές *	4 (650)	8 (929)	2 (64)	5 (577)	2 (90)	2 (501)	1 (57)	4 (413)	29 (3281)
Σύνολο κατ/των	770	929	136	577	90	501	64	413	3480

* Οι “Θυγατρικές” περιλαμβάνουν μόνο όσες εταιρίες είναι τράπεζες. Σε παρένθεση είναι ο αριθμός των καταστημάτων τους.

** Επίσης λειτουργούν στην Πολωνία 331 κατ/τα και στη Ρωσία 35 κατ/τα.

Πηγή: Εκθέσεις εργασιών των ελληνικών & κυπριακών τραπεζών.

Οι ελληνικές τράπεζες εγκαταστάθηκαν στις αγορές αυτές με σκοπό αρχικά την εξυπηρέτηση των ελληνικών επιχειρήσεων που ήταν ήδη πελάτες τους στην Ελλάδα και δραστηριοποιούνταν στις χώρες αυτές. Στη συνέχεια, όμως, και στο πλαίσιο μακροπρόθεσμων στρατηγικών επιλογών, προχώρησαν στην εξαγορά τοπικών τραπεζών ή στη δημιουργία δικού τους δικτύου καταστημάτων στοχεύοντας στην απόκτηση σημαντικού μεριδίου αγοράς στο χώρο της λιανικής τραπεζικής. Σύμφωνα με στοιχεία της EET, οι ελληνικές τράπεζες στις χώρες της Ανατολικής και της Νότιο-ανατολικής Ευρώπης διαθέτουν ήδη δίκτυο καταστημάτων που προσεγγίζει τις 3000 μονάδες με προσωπικό άνω των 42000 ατόμων, όταν στην Ελλάδα τα αντίστοιχα μεγέθη είναι περίπου 3600 καταστήματα και 61000 υπάλληλοι.¹⁷

Στην πραγματικότητα, η είσοδος των τραπεζών σε αγορές παρόμοιου, ή χαμηλότερου, σε σύγκριση με τη χώρα μας, επιπέδου οικονομικής-τεχνολογικής ανάπτυξης και τραπεζικής υποδομής αποτέλεσε εναλλακτικό τρόπο απόκτησης «κρίσιμου μεγέθους» από αυτόν των συγχωνεύσεων και των εξαγορών. Παρόλα αυτά, ακόμη και σήμερα, μόνο η Εθνική Τράπεζα μπορεί να θεωρηθεί ως μεσαίου μεγέθους τράπεζα για τα ευρωπαϊκά δεδομένα.

Ενδεικτικό της σημασίας που έχει για τις ελληνικές τράπεζες η εξω-συνοριακή δραστηριότητά τους είναι ότι για το 2007 τα εκτός Ελλάδας έσοδά τους ξεπέρασαν το 18% του συνόλου. Μάλιστα, η ταχεία επέκταση των εξω-συνοριακών εργασιών των

¹⁷ Ελληνική Ένωση Τραπεζών, 2008, Η συμβολή του τραπεζικού συστήματος στην ελληνική οικονομία, Αθήνα, 21.

μεγαλύτερων ελληνικών τραπεζικών ομίλων τα τελευταία χρόνια φαίνεται από την όλο και αυξανόμενη συμμετοχή τους στα βασικά μεγέθη τους που παρατίθενται στον πίνακα 7.

Πίνακας 7: Γεωγραφική κατανομή (%) κερδών, εσόδων, εξόδων, καταθέσεων και δανείων για τα έτη 2007 & 2008

5 μεγάλοι όμιλοι*	Κέρδη προ φόρων		Έσοδα		Έξοδα (χωρίς τα έξοδα προβλέψεων)		Υπόλοιπα δανείων		Υπόλοιπα καταθέσεων**	
	Ελλάδα	Εξωτε- ρικό	Ελλάδα	Εξωτε- ρικό	Ελλάδα	Εξωτε- ρικό	Ελλάδα	Εξωτε- ρικό	Ελλάδα	Εξωτε- ρικό
2008	71.9	28.1	71.5	28.5	67.6	32.4	74.5	25.5	85.1	14.9
2007	79.5	20.5	78.2	21.8	72.0	28.0	76.7	23.3	84.7	15.3

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων από τους οικονομικούς υπολογισμούς των τραπεζικών ομίλων κατά τα αντίστοιχα έτη.

* Όμιλοι Εθνικής, Alpha, EFG, Πειραιώς και ΑΤΕbank. Δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για τον όμιλο της Εμπορικής.

** Στις καταθέσεις, ο μέσος όρος προέκυψε από τέσσερις τράπεζες, διότι δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία και για την EFG.

4. Η Κρίση και οι Επιπτώσεις της

Η παγκόσμια οικονομική κρίση που ζούμε σήμερα αποτελεί τη σοβαρότερη κρίση μετά από αυτήν της δεκαετίας του '30. Μετά την αναταραχή στις διεθνείς αγορές χρήματος και κεφαλαίου που προκλήθηκε το καλοκαίρι του 2007 με την κατάρρευση της αμερικανικής αγοράς των ενυπόθηκων δανείων χαμηλής πιστοληπτικής διαβάθμισης και κορυφώθηκε μετά την πτώχευση της επενδυτικής τράπεζας Lehman Brothers το Σεπτέμβριο του 2008, η κρίση πέρασε με ταχύτατο ρυθμό στην πραγματική οικονομία σε διεθνές επίπεδο έχοντας πλέον δημιουργήσει συνθήκες όλο και πιο βαθειάς παγκόσμιας οικονομικής ύφεσης.

Οι επιπτώσεις της κρίσης στις ελληνικές τράπεζες είναι μέχρι στιγμής σημαντικές αλλά συγκριτικά περιορισμένες. Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα εμφανίζεται περισσότερο ανθεκτικό και σταθερό από εκείνο των ΗΠΑ και πολλών χωρών της ΕΕ. Αυτό πρέπει να αποδοθεί στους εξής λόγους:

- Οι ελληνικές τράπεζες τόσο συνολικά όσο και σε ατομική βάση έχουν πολύ μικρή έκθεση σε σύνθετα επενδυτικά προϊόντα υψηλού κινδύνου, αφού, μεταξύ άλλων,

η αυξημένη ρευστότητά τους διοχετεύτηκε κυρίως στην πιστωτική επέκταση στην Ελλάδα και τη χρηματοδότηση των έξω-συνοριακών επενδυτικών πρωτοβουλιών τους. Τα ελληνικά πιστωτικά ιδρύματα δεν είχαν ιδιαίτερο κίνητρο να επενδύσουν σε υψηλού κινδύνου χρηματοπιστωτικά προϊόντα, καθώς υπήρχαν οι ιδιαίτερα θετικές προοπτικές ανάπτυξης στην Ελλάδα και τις χώρες της ΝΑ Ευρώπης. Έτσι, η αποδοτικότητα και η κεφαλαιακή επάρκειά τους επηρεάστηκαν κατά μέσον όρο σε πολύ χαμηλότερο βαθμό σε σύγκριση με τις περισσότερες αμερικανικές και ευρωπαϊκές τράπεζες. Βέβαια, αντιμετωπίζουν τις έμμεσες επιπτώσεις της κρίσης από τη μειωμένη εμπιστοσύνη και την περιορισμένη ρευστότητα στις διεθνείς χρηματοπιστωτικές αγορές, καθώς και τις αρνητικές επιπτώσεις της χρηματοπιστωτικής κρίσης στην πραγματική οικονομία.

- Διαθέτουν ικανοποιητική ρευστότητα στο βαθμό που η ανάπτυξή τους στηρίζεται κατά κύριο λόγο σε κεφάλαια που προέρχονται από καταθέσεις. Σήμερα, ο λόγος των δανείων προς καταθέσεις διαμορφώνεται κατά μέσον όρο γύρω στο 100%. Έχουν έτσι συγκριτικά μικρότερη εξάρτηση από τις διεθνείς αγορές χρήματος και κεφαλαίου που μόλις από τις αρχές του 2009 και μετά άρχισαν να λειτουργούν ικανοποιητικά.
- Το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων, παρά την αύξησή του στο 5% το Δεκέμβριο του 2008 και στο 6.8% τον Ιούνιο του 2009 (από 4.5% στα τέλη του 2007), εξακολουθεί να παραμένει σε ικανοποιητικά επίπεδα.¹⁸
- Η εμπιστοσύνη των αποταμιευτών στις ελληνικές τράπεζες παραμένει ιδιαίτερα υψηλή καθώς, ακόμη και στην κορύφωση της χρηματοπιστωτικής κρίσης το δ' τρίμηνο του 2008, δεν υπήρξε μείωση των καταθέσεων.¹⁹ Σε αυτό συνέβαλε και η απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης να εγγυηθεί με νόμο ποσό € 100000 ανά τράπεζα και καταθέτη και να αναλάβει πολιτική δέσμευση για την εγγύηση του συνόλου των καταθέσεων.
- Η αγορά ακινήτων στην Ελλάδα δεν έχει εμφανίσει χαρακτηριστικά «φούσκας» και οι τιμές των ακινήτων δεν αναμένεται σε μεσοπρόθεσμο ορίζοντα να εμφανίσουν έντονη πτωτική τάση.

¹⁸ Τράπεζα της Ελλάδος, 2009, Νομισματική πολιτική-ενδιάμεση έκθεση 2009, 34.

¹⁹ Σύμφωνα με έρευνα κοινής γνώμης που διεξήχθη κατά την κορύφωση της κρίσης τον Οκτώβριο του 2008, επτά στους δέκα καταθέτες εμφανίστηκαν να εμπιστεύονται τις ελληνικές τράπεζες δηλώνοντας ότι δεν προτίθενται να αποσύρουν τις αποταμιεύσεις τους. Βλέπε Ναυτεμπορική, 17 Οκτωβρίου 2008, 4.

- Σύμφωνα με έρευνες της ΤτΕ, μόλις τα μισά από τα ελληνικά νοικοκυριά έχουν κάποιου είδους τραπεζική δανειακή επιβάρυνση. Από αυτά, η πλειονότητά τους δεν φαίνεται να αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα υπερχρέωσης.²⁰ Ανάλογη εικόνα καταγράφεται από τις διάφορες έρευνες αγοράς και στις επιχειρήσεις.
- Τέλος, οι ελληνικές θυγατρικές ξένων τραπεζών ανήκουν σε ισχυρούς διεθνείς τραπεζικούς ομίλους που προς το παρόν δεν εμφανίζουν σοβαρά προβλήματα λόγω της κρίσης.

Για τη διαχείριση των συνεπειών της κρίσης, οι ελληνικές τράπεζες έχουν υιοθετήσει μια σειρά από δράσεις και πολιτικές. Μεταξύ αυτών, περιλαμβάνονται:

- Η στροφή προς την άντληση προθεσμιακών καταθέσεων από το τραπεζικό κοινό, με την προσφορά ελκυστικών επιτοκίων σε σχέση με τα επιτόκια των αγορών (ΕΚΤ, Euribor) και τη διάθεση νέων αποταμιευτικών / επενδυτικών προϊόντων που συνδυάζουν χαρακτηριστικά των λογαριασμών ταμιευτηρίου, προθεσμίας και αμοιβαίων κεφαλαίων.
- Η τιτλοποίηση στοιχείων του ενεργητικού, η έκδοση καλυμμένων ομολογιών και η χρησιμοποίηση δανείων με εγγύηση του ελληνικού Δημοσίου, προκειμένου να τα προσφέρουν ως ενέχυρο στην ΕΚΤ για άντληση ρευστότητας.
- Η εντατικοποίηση της προσπάθειας ώστε η πιστωτική επέκταση προς τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά να χρηματοδοτείται από νέες καταθέσεις. Αυτή η προσπάθεια αποκτά ακόμη μεγαλύτερη σημασία για τις θυγατρικές τράπεζες των ελληνικών τραπεζών στο εξωτερικό.
- Η αναβάθμιση των διαδικασιών εκτίμησης και διαχείρισης του πιστωτικού κινδύνου και η εναρμόνιση με τις επιταγές του αυστηρότερου κανονιστικού πλαισίου της Βασιλείας II και τις οδηγίες της ΤτΕ για τη συγκράτηση στα σημερινά επίπεδα του ποσοστού των μη εξυπηρετούμενων δανείων.
- Η στενότερη παρακολούθηση της πορείας αποπληρωμής των υφιστάμενων δανείων ώστε τα όποια προβλήματα εμφανίζονται να αντιμετωπίζονται αφενός έγκαιρα και αφετέρου, όπου είναι εφικτό, με ρυθμίσεις που λαμβάνουν υπόψη πρόσκαιρες δυσχέρειες των πελατών τους.

---

²⁰ Τράπεζα της Ελλάδος, 2008, Νομισματική πολιτική-ενδιάμεση έκθεση 2008, 129.

Σε αυτό το πλαίσιο, οι ελληνικές τράπεζες καλούνται να αντιμετωπίσουν τρεις σοβαρές προκλήσεις. Καταρχάς, η μεγαλύτερη πρόκληση απορρέει από τη διαμόρφωση συνθηκών ύφεσης στην ελληνική οικονομία ως αποτέλεσμα της συνεχώς επιβραδυνόμενης ιδιωτικής κατανάλωσης, της μείωσης των επενδύσεων και των αρνητικών προοπτικών βασικών οικονομικών κλάδων όπως ο τουρισμός, η ναυτιλία και οι κατασκευές. Η εξέλιξη αυτή αναπόφευκτα περιορίζει το ρυθμό μεγέθυνσης της τραπεζικής αγοράς, εντείνει τα προβλήματα στην ομαλή εξυπηρέτηση των δανείων από τα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις και συμπιέζει την κερδοφορία των τραπεζών. Ήδη, το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων φαίνεται να ξεπερνά σήμερα το 7%, ενώ στα τέλη του 2009 δεν αποκλείεται να διαμορφωθεί γύρω στο 8-9%.²¹ Για αυτόν το λόγο, οι ελληνικές τράπεζες, παράλληλα με την αναδιάρθρωση των δανείων όσων αντιμετωπίζουν προβλήματα ομαλής αποπληρωμής τους, προχωρούν και σε μεγάλες αυξήσεις των προβλέψεων για την κάλυψη επισφαλών απαιτήσεων.

Η δεύτερη μεγάλη πρόκληση είναι η αποτελεσματική διαχείριση των κινδύνων που προκύπτουν από την έξω-συνοριακή δραστηριοποίησή τους. Προς το παρόν, οι ελληνικοί τραπεζικοί όμιλοι τηρούν στάση αναμονής παγώνοντας τα σχέδια περαιτέρω επέκτασής τους έως ότου αποκτήσουν καθαρότερη εικόνα για το εύρος των συνεπειών της κρίσης στις οικονομίες αυτών των χωρών. Πέρα όμως από την επιδείνωση των γενικότερων οικονομικών συνθηκών και προοπτικών αυτών των χωρών, ο μεγαλύτερος κίνδυνος προέρχεται από το γεγονός ότι οι εγχώριες χορηγήσεις ξεπερνούν κατά πολύ τις αντίστοιχες καταθέσεις. Έτσι, η προσπάθεια επικεντρώνεται στη συγκράτηση της πιστωτικής επέκτασης στο πλαίσιο που διαμορφώνουν οι εγχώριες καταθέσεις.

Η τελευταία σοβαρή πρόκληση που οι ελληνικές τράπεζες πρέπει να αντιμετωπίσουν σχετίζεται με τις επιπτώσεις που είχε η κάθετη πτώση των τιμών των αξιογράφων στα ίδια κεφάλαιά τους κατά το 2008. Οι ζημιές που καταγράφηκαν στα επενδυτικά χαρτοφυλάκια των τραπεζών μείωσαν την καθαρή θέση τους και κατά επέκταση τους δείκτες κεφαλαιακής επάρκειάς τους. Η πίεση στα ίδια κεφάλαια γίνεται ακόμη πιο ισχυρή αν συνυπολογιστούν οι έντονες διακυμάνσεις που παρατηρούνται στις αγορές

²¹ Ενδεικτικό του δυσμενούς κλίματος που έχει διαμορφωθεί στην ελληνική αγορά είναι ότι από τον Οκτώβριο του 2008 και μετά αυξήθηκαν δραματικά οι απλήρωτες επιταγές και οι συναλλαγματικές τόσο σε αριθμό όσο και σε συνολική αξία.

συναλλάγματος και που επηρεάζουν την καθαρή θέση και τα αποτελέσματα μέσω των ενοποιούμενων ξένων θυγατρικών τους.

Είναι γεγονός ότι η συμμετοχή του ελληνικού Δημοσίου στο μετοχικό κεφάλαιο της συντριπτικής πλειοψηφίας των ελληνικών τραπεζών με τη μορφή προνομιούχων μετοχών στο πλαίσιο του πρόσφατου Νόμου για την ενίσχυση της ρευστότητας της ελληνικής οικονομίας, κάλυψε προσωρινά τις ανάγκες πρόσθετων κεφαλαίων. Ωστόσο, η ετήσια απόδοση 10% που απαιτούν με τη μορφή μερίσματος αυτές οι μετοχές, υποχρεώνουν την πλειοψηφία των τραπεζών σε σύντομο χρονικό διάστημα να προχωρήσουν σε αυξήσεις μετοχικού κεφαλαίου και σε εκδόσεις υβριδικών τίτλων για να αντικαταστήσουν αυτά τα κεφάλαια με μονιμότερου χαρακτήρα και χαμηλότερου κόστους κεφάλαια.

Γενικότερα, η βιωσιμότητα και οι προοπτικές ανάπτυξης των ελληνικών τραπεζών σε μακροπρόθεσμη βάση θα εξαρτηθούν από την επιτυχή αντιμετώπιση των διαρθρωτικών προβλημάτων της ελληνικής οικονομίας, με αιχμή το δημοσιονομικό έλλειμμα, το δημόσιο χρέος και το έλλειμμα του ισοζυγίου πληρωμών που επιδεινώθηκαν ως αποτέλεσμα της κρίσης.

5. Επίλογος

Τα τελευταία δεκαπέντε περίπου χρόνια το ελληνικό τραπεζικό σύστημα γνώρισε ριζικές αλλαγές. Από ένα εθνικά αυτόνομο, αυστηρά ρυθμιζόμενο και κρατικά ελεγχόμενο τραπεζικό σύστημα εξελίχθηκε σε ένα απελευθερωμένο, εξωστρεφές και στο μεγαλύτερο μέρος του ιδιωτικό σύστημα, ενταγμένο στο ευρύτερο ευρωπαϊκό, όπου στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος βρίσκεται ο πελάτης και η αρτιότερη εξυπηρέτησή του. Πράγματι, το είδος και η ποικιλία των τραπεζικών προϊόντων και υπηρεσιών που σήμερα παρέχονται, αλλά και το εύρος των διαύλων εξυπηρέτησης του πελάτη απέχουν πολύ από την εικόνα που επικρατούσε μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '90.

Διαχρονικά, παρά το πλήθος των συγχωνεύσεων και εξαγορών που πραγματοποιήθηκαν, η διάρθρωση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος επιδεικνύει

μια αξιοθαύμαστη σταθερότητα. Έχουν πλέον παγιωθεί έξι μεγάλοι τραπεζικοί όμιλοι, που αντιπροσωπεύουν σχεδόν τα τρία τέταρτά του με κριτήριο τα βασικά τραπεζικά μεγέθη.

Το επιχειρηματικό μοντέλο στο οποίο τα ελληνικά πιστωτικά ιδρύματα στήριξαν την ανάπτυξή τους και πέτυχαν εντυπωσιακή βελτίωση της αποδοτικότητας και της αποτελεσματικότητάς τους ήταν αυτό της κλασικής τραπεζικής διαμεσολάβησης. Το ευνοϊκό μακροοικονομικό πλαίσιο της ελληνικής οικονομίας με τους υψηλούς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης δημιούργησαν ένα περιβάλλον στο οποίο τα μέχρι τότε συγκριτικά υπομοχλευμένα νοικοκυριά και επιχειρήσεις ενθαρρύνονταν να αναλάβουν περισσότερες δανειακές υποχρεώσεις. Έτσι, τα νοικοκυριά βελτίωναν τις συνθήκες διαβίωσής τους και οι επιχειρήσεις τις υποδομές και την παραγωγική ικανότητά τους ή χρηματοδοτούσαν την είσοδό τους σε νέες αγορές. Παράλληλα, οι ελληνικοί τραπεζικοί όμιλοι έθεσαν τις βάσεις για την ανάδειξή τους σε πρώτου μεγέθους περιφερειακές δυνάμεις επενδύοντας σημαντικό ύψος κεφάλαια στις χώρες της ευρύτερης γεωγραφικής περιοχής.

Οι στρατηγικές αυτές επιλογές προφύλαξαν τις ελληνικές τράπεζες από το να υποστούν άμεσα και σε έντονο βαθμό τις συνέπειες της χρηματοπιστωτικής κρίσης, καθώς δεν είχαν στραφεί έντονα σε υψηλού κινδύνου χρηματοοικονομικές δραστηριότητες και δεν επένδυσαν αξιοσημείωτου μεγέθους κεφάλαια σε σύνθετα, υψηλού κινδύνου, επενδυτικά προϊόντα.

Σήμερα, η χρηματοπιστωτική κρίση έχει μεταφερθεί και επηρεάζει αρνητικά και τα θεμελιώδη μεγέθη της πραγματικής οικονομίας στη χώρα μας. Οι ελληνικές τράπεζες καλούνται για πρώτη φορά μετά από πολλά χρόνια να λειτουργήσουν σε συνθήκες παρατεταμένου καθοδικού κύκλου της οικονομίας - όπου δεν υπάρχουν ιστορικά δεδομένα συμπεριφοράς των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων σε τέτοιες δύσκολες οικονομικές συνθήκες - και να αντιμετωπίσουν τους σοβαρούς κινδύνους που απορρέουν από την έξω-συνοριακή δραστηριοποίησή τους.

Παράλληλα, η κρίση έφερε στην επιφάνεια και επιδείνωσε τις διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας. Τα υψηλά δημοσιονομικά ελλείμματα, το μεγάλο δημόσιο χρέος και το υψηλό έλλειμμα στο ισοζύγιο πληρωμών αντανακλούν

το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας και περιορίζουν τα περιθώρια ενεργότερης διαχείρισης της κρίσης από την πλευρά της κυβερνητικής πολιτικής.

Σε αυτό το δυσμενές εξωτερικό περιβάλλον, η αποτελεσματική διαχείριση των αναλαμβανόμενων κινδύνων, και ιδίως του πιστωτικού, αναδεικνύεται ως ο πλέον κρίσιμος παράγοντας για τη βιωσιμότητα σε μέσο-μακροπρόθεσμη βάση των ελληνικών τραπεζικών ομίλων. Έτσι, ο κίνδυνος οι τελευταίοι να εμφανίσουν μεγάλου ύψους επισφάλειες στην Ελλάδα και ακόμη περισσότερο στο εξωτερικό έχει οδηγήσει τα ελληνικά πιστωτικά ιδρύματα σε αμυντικές πολιτικές, όπως η αποθεματοποίηση κερδών, η συμπίεση του κόστους, η ενίσχυση των δεικτών κεφαλαιακής επάρκειας και η συγκράτηση της έξω-συνοριακής ανάπτυξής τους. Αν η κρίση διαρκέσει, δεν αποκλείεται να οδηγήσει και στην εκδήλωση νέου κύματος συγχωνεύσεων και εξαγορών, καθώς το μεγαλύτερο μέγεθος αυξάνει τη δυνατότητα απορρόφησης των κραδασμών της κρίσης ενώ οι τράπεζες που θα αποδειχθούν ασθενέστερες θα αποτελέσουν ελκυστικό στόχο εξαγοράς από τις ισχυρότερες.

Αναμφίβολα, τα ελληνικά πιστωτικά ιδρύματα βιώνουν σήμερα τη μεγαλύτερη πρόκληση των τελευταίων χρόνων. Όμως, η επιτυχής προσαρμογή τους στα νέα, αυστηρότερα και πιο ανταγωνιστικά δεδομένα της ευρωπαϊκής τραπεζικής αγοράς και η συγκριτικά καλύτερη οικονομική κατάστασή τους δημιουργούν αισιοδοξία ότι θα καταφέρουν να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τις επιπτώσεις της κρίσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

I. Ελληνική

Αγγελόπουλος, Π., 2008, Τράπεζες και χρηματοπιστωτικό σύστημα, Αθήνα, Σταμούλης.

Αλεξιάκης, Π. και Π. Πετράκης, 1990, Το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα κάτω από τις εσωτερικές, τις κοινοτικές και άλλες διεθνείς εξελίξεις, Αθήνα, Παπαζήσης.

Αλεξιάκης, Π., Τ. Γιαννίσης, Σ. Θωμαδάκης, Μ. Ξανθάκης και Ν. Χατζηγιάνη, 1994, Απελευθέρωση αγορών και μετασχηματισμοί στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα, Αθήνα, Παπαζήσης.

Alpha Bank, 2002, Συγκέντρωση και ανταγωνισμός: το ελληνικό τραπεζικό σύστημα», Οικονομικό Δελτίο, 83, 11-19.

2005, Συγκέντρωση αγοράς και αποτελεσματικότητα: η περίπτωση των ελληνικών τραπεζών, Οικονομικό Δελτίο, 93, 12-24.

2005, Στροφή των τραπεζών στη λιανική τραπεζική: κερδοφορία με σταθερότητα, Οικονομικό Δελτίο, 94, 28-41.

2009, Η κρίση του 2007-2009: η άνοδος και η πτώση της χρηματοοικονομικής μοχλεύσεως, Οικονομικό Δελτίο, 108, 3-17.

Γκόρτσος, Χ., Χ. Κεφαλάς και Φ. Σαχινίδης, 2001, Ευρώ: οι επιδράσεις από την εισαγωγή του ευρώ στις τραπεζικές εργασίες, 2^η έκδοση, Αθήνα, Ελληνικό Τραπεζικό Ινστιτούτο της Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών.

Gibson, H., 2005, Η κερδοφορία των ελληνικών τραπεζών: πρόσφατες εξελίξεις, στο Τράπεζα της Ελλάδος, Οικονομικό Δελτίο, 24, 7-27.

Gibson H. και Ν. Δεμέναγας, 2002, Ο ανταγωνισμός στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα: εμπειρική μελέτη για την περίοδο 1993-1999, στο Τράπεζα της Ελλάδος, Οικονομικό Δελτίο, 19, 7-21.

Ελληνική Ένωση Τραπεζών, 2008, Η συμβολή του τραπεζικού συστήματος στην ελληνική οικονομία, Αθήνα.

Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, 2008, Ετήσια Έκθεση 2007, Φρανκφούρτη.

Hardy D. και Γ. Συμιγιάννης, 1998, Ανταγωνισμός και αποτελεσματικότητα στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα, στο Τράπεζα της Ελλάδος, Οικονομικό Δελτίο, 11, 7-30.

Κλήμης Κ. και Τσοπόγλου Σ., 2007, Διαχρονική ανάλυση του ελληνικού τραπεζικού τομέα (περίοδος 1990-2003), Δελτίο της Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών, Α' Τρίμηνο, 77-93.

Παπακόστας Χ., 1999, Προσδιοριστικοί παράγοντες της αποδοτικότητας του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, Μεταπτυχιακή διατριβή, Αθήνα, Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Προβόπουλος Γ. και Καπόπουλος Π., 2001, Η δυναμική του χρηματοοικονομικού συστήματος, Αθήνα, Κριτική.

Τράπεζα της Ελλάδος, 1998, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 1997, Αθήνα.

1999, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 1998, Αθήνα.

2004, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2003, Αθήνα.

2005, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2004, Αθήνα.

2006, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2005, Αθήνα.

2007, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2006, Αθήνα.

2008, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2007, Αθήνα.

2009, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2008, Αθήνα.

Τράπεζα της Ελλάδος, 2004, Νομισματική πολιτική 2003-2004, Αθήνα.

2007, Νομισματική πολιτική 2006-2007, Αθήνα.

2008, Νομισματική πολιτική/ενδιάμεση έκθεση 2008, Αθήνα.

2009, Νομισματική πολιτική 2008-2009, Αθήνα.

2009, Νομισματική πολιτική-ενδιάμεση έκθεση 2009, Αθήνα.

Τράπεζα της Ελλάδος, 2003, Στατιστικό δελτίο οικονομικής συγκυρίας, 63, Αθήνα.

2006, Στατιστικό δελτίο οικονομικής συγκυρίας, 96, Αθήνα.

2008, Στατιστικό δελτίο οικονομικής συγκυρίας, 110, Αθήνα.

2009, Στατιστικό δελτίο οικονομικής συγκυρίας, 117, Αθήνα.

Τράπεζα της Ελλάδος, 2009, Έκθεση για τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα, Αθήνα.

Τριγώνη Μ., 2004, Ανταγωνισμός στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα, Μεταπτυχιακή διατριβή, Αθήνα, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

II. Αγγλική

Athanasoglou, P., S. Brissimis, and M. Delis, 2005, Bank-specific, industry-specific and macroeconomic determinants of bank profitability, Working Paper, 25, Athens, Bank of Greece.

Alexakis P., S. Thomadakis and M. Xanthakis, 1995, Bank liberalization and profitability: evidence from Greek commercial banks, Journal of International Financial Markets, Institutions and Money, 5, 181-192.

Baumol, W.J., J.C. Panzar and R.D. Willig, 1982, Contestable markets and the theory of industrial structure, New York, Harcourt Brace Jovanovich.

Eichengreen B. and Gibson H., 2001, Greek banking at the dawn of the new millenium, στο Bryant, R., N. Garganas and G. Tavlas (eds.), Greece's economic performance and prospects, Athens, Bank of Greece and The Brookings Institution, 545-597.

European Central Bank, 2006, EU banking structures, Frankfurt.

2007, EU banking structures, Frankfurt.

2008, EU banking structures, Frankfurt.

European Central Bank, 2006, EU banking sector stability, Frankfurt.

2007, EU banking sector stability, Frankfurt.

European Central Bank, 2006, Financial stability review, Frankfurt.

2007, Financial stability review, Frankfurt.

2008, Financial stability review, Frankfurt.

European Central Bank, 2009, Monthly Bulletin, June.

Eichengreen B. and Gibson H., 2001, Greek banking at the dawn of the new millenium, στο Bryant, R., N. Garganas and G. Tavlas (eds.), Greece's economic performance and prospects, Athens, Bank of Greece and The Brookings Institution, 545-597.

Hardouvelis, G., I. Lekkos and E. Simintzi, 2006, The Greek banking system in 2006: comparative performance, Athens, Eurobank EFG.

Kamberoglou, N., E. Liapis, G. Simigiannis and P. Tzamourani, 2004, Cost efficiency in Greek banking, Research Paper, 9, Athens: Bank of Greece.

III. Χρήσιμες Ιστοσελίδες

Τράπεζας της Ελλάδος: www.bankofgreece.gr
Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών: www.hba.gr
ΕΣΥΕ: www.statistics.gr
European Central Bank: www.ecb.int
Ιστοσελίδες των ελληνικών πιστωτικών ιδρυμάτων

IV. Άλλες Πηγές

Εκθέσεις εργασιών των ελληνικών και κυπριακών τραπεζών για τα έτη 1995-2008.

Οικονομικοί Απολογισμοί των ελληνικών τραπεζών για τα έτη 1992-2008.

The Banker, Τεύχη Ιουλίου και Σεπτεμβρίου των ετών 2007 & 2008.